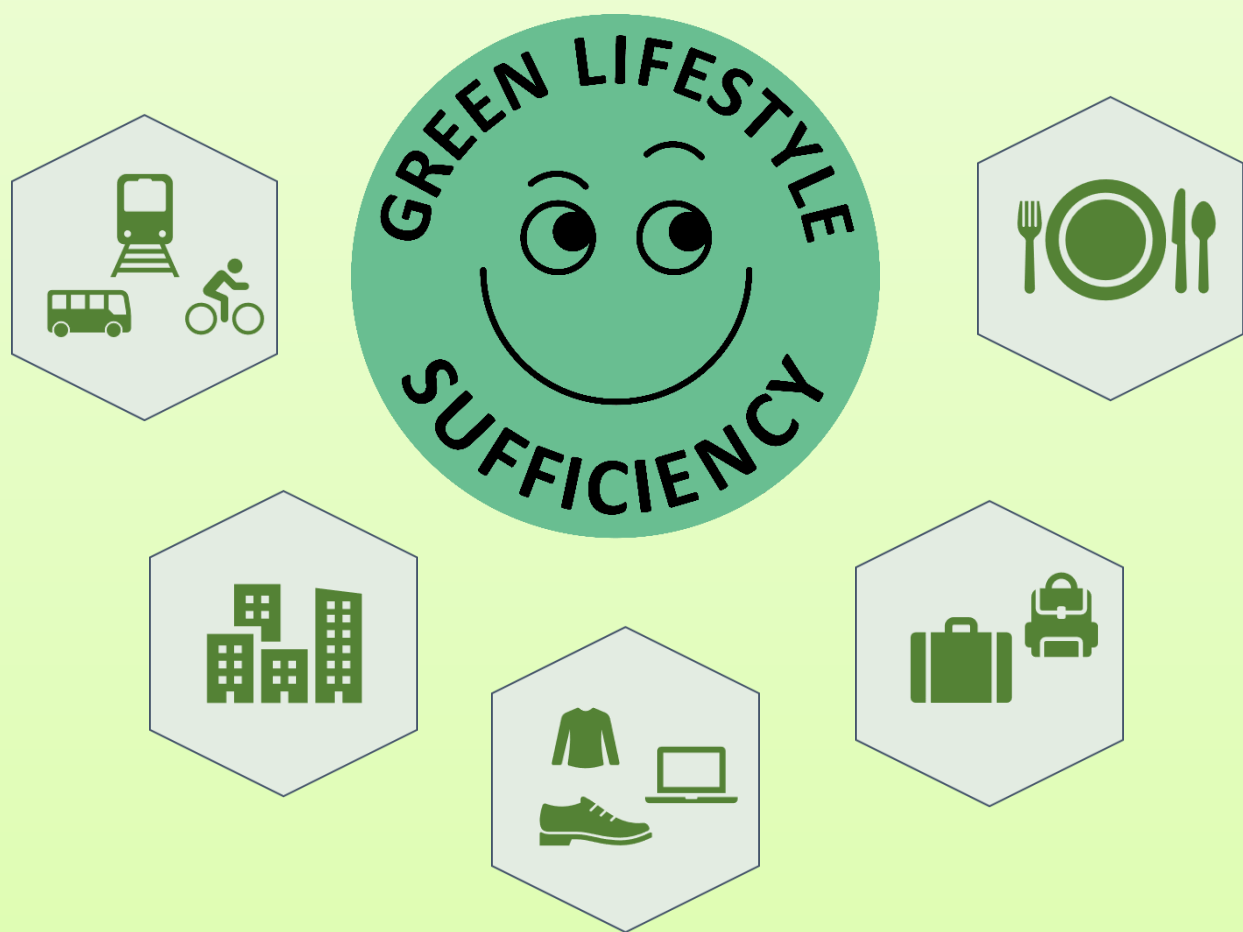

Piisavusprintsiiip kui kliimameede ja kestliku eluviisi alus: piisavuse tegevuskava Eesti Roheliselt Liikumiselt

INFORSE-EUROPE
International Network for Sustainable Energy

Swedish Society
for Nature Conservation

Latvijas Zaļā kustība
Latvian Green Movement

Naturvernforbundet

**Eesti
Roheline
Liikumine**
Estonian Green Movement-FoE

ECOHOME

Funded by the
Nordic Council
of Ministers

Piisavusprintsiiip kui kliimameede ja kestliku eluviisi alus: piisavuse tegevuskava Eesti Roheliselt Liikumiselt

Tegevuskava esimese versiooni avaldamise kuupäev: 05/10/2026

Põhiautor: Juta Kruusmäe, Eesti Roheline Liikumine

Kaane kujundus ja illustatsioonid: Swati Gupta ja Judit Szoleczky, INFORSE-Europe (International Network for Sustainable Energy-Europe)

Piisavusprintsiiip kui kliimameede ja kestliku eluviisi alus: piisavuse tegevuskava Eesti Roheliselt Liikumiselt. 2

<u>1 Eessõna.....</u>	<u>3</u>
<u>2 Probleemsituatsioon.....</u>	<u>3</u>
<u>3 Hoonete, elektri ja kütte piisavus.....</u>	<u>4</u>
<u>3.1 Väiksemad eluasemed ja vanade hoonete parem kasutus.....</u>	<u>4</u>
<u>3.2 Üldkasutatavad ruumid/ühisalad.....</u>	<u>5</u>
<u>3.3 Kogukonnapõhine eluasememudel ehk kooselamu (co-housing).....</u>	<u>6</u>
<u>3.4 Kütte ja elektri tark ja säästlik tarbimine vastavalt ajale.....</u>	<u>6</u>
<u>3.5 Toatemperatuuri vähendamine mõistliku temperatuurini.....</u>	<u>7</u>
<u>4 Transport ja piisavus.....</u>	<u>7</u>
<u>4.1 Transpordi nõudluse vähendamine.....</u>	<u>8</u>
<u>4.2 Kergliikluse osakaalu suurendamine.....</u>	<u>8</u>
<u>4.3 Ühistranspordi soodustamine ja edendamine.....</u>	<u>9</u>
<u>4.4 Auto ja sõidu jagamine (car-sharing & ride-sharing).....</u>	<u>10</u>
<u>5 Tarbekaupade piisavus.....</u>	<u>10</u>
<u>5.1 Paremate parandamisvalikutega tarbimise vähendamine.....</u>	<u>11</u>
<u>5.2 Tarbimise vähendamine toote eluea pikendamisega.....</u>	<u>12</u>
<u>5.3 Ühekordsete toodete vähendamine.....</u>	<u>12</u>
<u>5.4 Pakendite vähendamine.....</u>	<u>13</u>
<u>5.5 Olemasolevaid tooteid paremini kasutamine, näiteks riide kandmine.....</u>	<u>13</u>
<u>5.6 Tooted ja jagamiskultuur / Asjade jagamine.....</u>	<u>13</u>
<u>6 Toidu piisavus.....</u>	<u>14</u>
<u>6.1 Loomsete toitade tarbimise vähendamine.....</u>	<u>14</u>
<u>6.2 Toidujäätmete vähendamine.....</u>	<u>15</u>
<u>7 Puhkus ja piisavus.....</u>	<u>16</u>
<u>7.1 Lendamise vähendamine: lennureisi asendamine rongisõiduga.....</u>	<u>16</u>
<u>7.2 Puhkus lähemal.....</u>	<u>16</u>
<u>7.3 Ressursimahukate puhkuse vormide asendamine ressursisäästlikumatega.....</u>	<u>17</u>

1 Eessõna

Tegevuskava on avaldatud projekti „Sufficiency as Climate Action and for Sustainable Lifestyles in Nordic & Baltic Countries and Belarus 2025-26” raames. Eesti Roheline Liikumine võttis osa sellest projektist ning kaardistas erinevad piisavusmeetmeid ja -praktikaid, samuti kogus kokku ideid keskkonna- ja tarbijaorganisatsioonidelt, et töötada välja konkreetsed ettepanekud, mis võiksid kõnetada ja suunata tarbijaid vähem tarbima. Siia alla kuuluvad nii asjad, mida saab iga inimene ise teha, kui ka võimalused omavalitsuste või riigi tasandil Eesti majandussüsteemi jätkusuutliku piisavusprintsibi rakendamise poole suunata. Terve projekti raames korraldasime arutelusid keskkonna- ja noorteühenduste ning teiste gruppidega, tegime üldist teavitustööd ning koostasime poliitikaettepanekud otsustajate jaoks.

Projekti eesmärgid on:

- muuta piisavusmeetmed tuntud ja aktsepteeritud kliimapoliitika osaks;
- aidata piisavusprintsibi eeskõnelejalatel paremini seista selliste meetmete rakendamise eest;
- toetada kliimaneutraalsuse saavutamist.

Projekti rahastab Põhjamaade Ministrite Nõukogu „Prosperous Future” programm ning seda kaasrahastavad INFORSE-Europe, Norges Naturvernforbundet ja Svenska Naturskyddsföreningen. Projekt kestis vahemikul 01.08.2025 – 30.09.2026. Projektipartneriteks peale Eesti Roheline Liikumine olid veel International Network for Sustainable Energy-Europe ehk INFORSE-Europe Taanist, Naturvernforbundet Norrast, Naturskyddsföreningen Rootsist, Latvian Green Movement/Latvijas Zaļā kustība Lätist, ning Valgevene vabaühendus Ecohome | Экодом, mis hetkel paikneb Leedus. Selle piisavusprojekti raames kirjutati ka ühised soovitusel eelmainitud organisatsioonide koostööl. Loe projekti ühist tegevuskava Põhjamaade ja Balti mere riikidele, mille saab juhtpartneri kohukelelt alla laadida siit (PDF-fail 1,5 MB): inforse.org/europe/pdfs/PUB-PolicyPaper_Proposals_for_Nordic_Baltic_Sufficiency_policies_measures.pdf Praegune tekst keskendub Eestile ja osalt ka sellele, mida head võiks Eesti teiste koostööpartnerite riikidest üle võtta.

2 Probleemsituatsioon

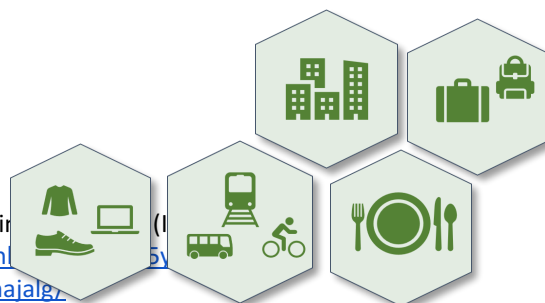

Kliimakriisi leevendamiseks on vajalik rakendada erinevaid meetmeid ning käesolev projekt keskendub suhteliselt uuele mõistele selles valdkonnas, nimelt piisavusele. Piisavus rõhutab, et peaks vähendama nõudlust energia ja materjalide järele, et püsida Maa taluvuspiirides. Piisavusprintsip ja selle meetmed keskenduvad tarbimise vähendamisele ning ressursimahukate tegevuste asendamisele säästlikumatega. Kliimamuutuste kontekstis peaks rõhku asetama kõigele kolmele: taastuvatele energia allikatele, piisavusele ja efektiivsusele (inglise keeles vastavalt: *renewables, sufficiency & efficiency*). Ka

IPCCi raportis¹ on piisavuse olulisuse välja toodud hoonete teema all.

Suur osa Euroopa Liidu ületarbimise keskkonnakahjust kandub väljapoole Euroopat, mis suurendab veelgi ülemaailmset ebavõrdsust. Eesti ökoloogiline jalajälg leibkonna kohta oli 3,8 korda üle Maa taluvuspiiride 2019. aastal², igal aastal ületasime seega mitmekordselt planetaarset piire. See näit on kõrgem keskmise Euroopa elaniku jalajäljest.

Selles projektis otsisime vastuseid küsimustele, mida Eestis riigi või kohalikul tasemel juba tehakse hästi, millised on väljakutsed ja millised võiksid olla lahendused, vähendamaks eelkõige eratarbimist nendes kategooriates: hooned, transport,

¹ Valitsustevaheline kliimamuutuste paneel ehk Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) Working Group I Contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (AR6 WG1 Contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change), https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg3/chapter/chapter-9/Bten0qMun_Y6fanOh

² <https://arenguseire.ee/raportid/eesti-ja-euroopa-elanike-keskmise-keskkonnajalajalg>

tarbetooted, toit ja puhkus. Läbi kõigi tarbimiskategooriate on oluline ka küsida, mis on tarbimisharjumustes tõeline vajadus.

Piisavuse kontseptsioon hõlmab endas nii ökoloogilist lage kui ka sotsiaalset miinimumi. See tähendab, et inimesed ei tarbi rohkem kui me planetaarsed piirid lubavad; ning et inimesed, kes on madalama sissetulekuga, peavad saama katta oma esmased vajadused. Madala sissetulekuga peredele avaldatavat muudatuste otsest või kaudset negatiivset mõju tuleks leevendada, eriti piirkondades, mida piisavuspoliitika eriti tugevalt mõjutab; näiteks maapiirkondades, kus madala sissetulekuga pered kasutavad tõenäolisemalt fossiilkütusel töötavaid autosid. Osad meetmed aitavad madala sissetulekuga peredel toime paremini tulla. Otsetoetusi tuleks kombineerida meetmetega, mis edendavad vähese tarbimisega, kuid inimväärsel elu.

Tegevuskavas käsitleme ka piisavusmeetmete kommunikeerimist. Näiteks nii relevantset vabaühendused, kõik omavalitsused ja riik peaks rõhutama osade meetmete positiivseid mõjusid nagu pikaajaline heaolu ja raha säästmine, aga ka kriisikindlus.

Toome siinkohal ka esile eratarbijate suunatud kalkulaatorid, mis annavad võimaluse oma tarbimisharjumisi mõõta eri tarbimiskategooriates ja arutada, kuidas kliima- ja keskkonnasõbralikumalt siis edasi minna. Praegu on eestikeelseid kaasaegseid keskkonna jalajälje kalkulaatorid paar tükki, kus inimene saaks oma tarbimist mõõta ja reflekteerida sellel teemal, kust ta võiks vähendada oma jalajälge. Euroopa Komisjon on loonud Maa taluvuspiiride kalkulaatori leibkondadale, kus eesti keeles saab uurida oma jalajälge, link on <https://know-sdgs.jrc.ec.europa.eu/et/cfc>³). Kalkulaatoris Eluviisitest.ee saab valida eesti, vene ja inglise keele vahel ning annab lõpus ka selged juhised, mida igapäevastes valikutes muuta paremuse suunas. Organisatsioonidele on loodud eri kalkulaatoreid⁴, mida ka omavalitsused saavad kasutada. Ettevõtete loodud eratarbimise rakendusest näide, MinuJalajalg | SEB lõpetas tegevuse 2025. aastal⁵.

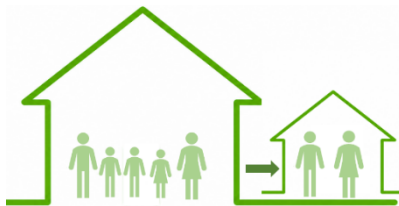
3 Hoonete, elektri ja kütte piisavus

Hoonetel ja elamutel on suur ökoloogiline jalajalg, aga kodu on ka ülioluline inimeste eludes. Ehitusega seotud energiatarbimine on oluline kliimamuutuse põhjustaja Põhjamaades, Balti riikides ja Valgevenes. Selle põhjuseks on suured eluruumid ja kõrged sisetemperatuurid. Eestis on üldiselt eluhooneid küllaga; pigem on mureks, et olemasolevad hooned ei ole kvaliteetsed, taskukohased või asuvad kohtades, kus inimesed vähem elada soovivad.⁶

Järgnevate hooned ja energiat puudutavate alateemade ja soovitude kohta võiks kokkuvõtvalt öelda: “Ela suurelt väikesel pinnal.”

3.1 Väiksemad eluasemed ja vanade hoonete parem kasutus

Omavalitsused saavad väiksemaid elamuid soodustada, toetades tihedamalt asustatud linnade planeerimist, maa jagamist väiksemate majade ehitamiseks ning olemasolevate hoonete ümberplaneerimist või kasutusotstarbe muutmist ehituslubade väljastamisel. Riik saab seda toetada suuremaid või kallimaid maju kõrgemalt maksustamisega.

³ Tulemuste lehel vaikevalikuna on kuvatud leibkonna "Kliimatuustuste" tulemused sektsiooni "Hinnang, võttes arvesse planeedi taluvuspiire mõjukategooriate kaupa" all. Kas see kalkulaator arvestab küllalt sellega, et inimeste jätkusuutlikkuse kirjaoskus on väga varieeruv ja võib raske olla tulemusi mõista? Soovituseks, selles Euroopa Komisjoni kalkulaatoris mainitud portsjone arvestades võib nt arvesse võtta Eesti toiduportsjoni määratlusi:

<https://toitumine.ee/kuidas-tervislikult-toituda/toidusoovitused/portsjonite-suurus>

⁴ <https://pangaliit.ee/kestlik-finantseerimine/khg-kalkulaator>

⁵ <https://www.seb.ee/foorum/jatkusuutlikkus/seb-my-footprint-rakendus-lopetab-tegevuse>

⁶ <https://novaator.err.ee/1609725867/uuring-eestis-halveneb-eluasemete-kattesaadavus-liialt-vaba-turu-tottu>

2021. aasta rahvaloenduse järgi on Eestis keskmine elupind elaniku kohta 30,1 ruutmeetrit, mis on sarnane teistele Balti riikidele.⁷

Mitteametlik väikemajade (*Tiny House*'i) liikumine⁸ on Taanis ja Rootsis toonud palju inimesi vastavatesse Facebooki gruppidesse ja ka selleteemalised Youtube'i kanalid on populaarsed. Eestis on väiksem huvi, aga pakkujaid on⁹ ning isetegijaid ka. Väiksemad elamud on viis ressursside kasutamise ja heitgaaside koguseid vähendada. Väiksemad eluasemed on energiasäästlikumad ja võimaldavad optimeeritult ressursse kasutada: väiksem kodu, vähem kütmist ja vähem ehitusmaterjali. See on rahakotisõbralikum. Seni on väikemajad olnud pigem variant eestlasele suvekoduks maale.¹⁰ Neid pakutakse ka lühiajalistele üürijatele, näiteks läbi USA platvormi Airbnbi. Väikemaja võib olla nii statsionaarne kui ka treileriga transporditav. Mõningal määral on meil kasutuses ka mõisted "mikromaja" ja "minimaja".

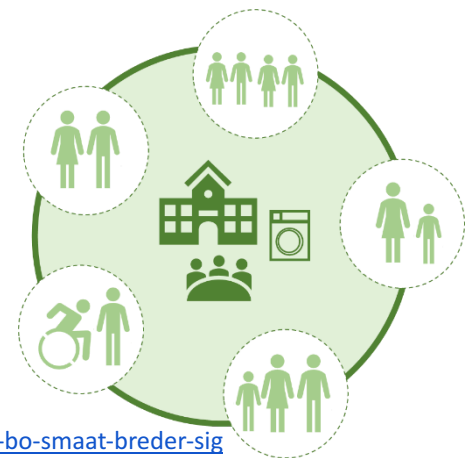
Sama oluline on säilitada vanemaid hooneid ja kohandada neid uuteks kasutusotstarveteks, kuna alakasutatud või tühjade hoonete täielik lammutamine ja uute ehitamine avaldab märkimisväärset mõju kliimale. Hästi tehtud rekonstrueerimine ja renoveerimine võib maju muuta energiaefektiivsemaks. Eestis on palju nõukogudeaegseid maju, mis vajavad energiatõhustamist.

Säästva Renoveerimise Infokeskus (SRIK) viib läbi koolitusi ja annab nõu renoveerimise ja ökoloogilise ehitamise kohta, neil on kohaliku omavalitsuse rahaline toetus. Selle vabaühenduse üks põhimõtetest on kasutada "loodus-, inim- ja vaimuvara ning ainelisi ja varalisi vahendeid heaperemehelikult ning säästlikult, arvestades tänaste ja tulevaste põlvete vajadustega"¹¹ Nad aitavad ka elus hoida ehitus- ja lammutusjäätmete müügiplatvomi ringrenoveeri.ee/, et soodustada ehitusmaterjalide taaskasutust, ringehitust. Üks teine ehitusmaterjalide taaskasutuse veebikeskkond on ka hiljuti loodud, nimelt Zerobuild.me. Eestis on võimalik rentida ratastel sauna, mis suurendab ligipääsu saunarõõmudele ilma, et peaks ehitama lisahoone oma õuele. Hea lahendus, kui ei kasuta aastaringselt ja/või iganädalaselt sauna või kui kogukonnas ei leidu ühissauna. Turul on palju pakkujaid¹². Saunarent on näide, kus isiklik hoone omanik (või selle osa) on asendatud teenuse sisse ostmisega.

Väiksemate eluruumide ja vanemate hoonete niinimetatud ringehitust edendavad meetmed hõlmavad järgmist: ehitusmäärused ja ehituslubade väljastamine, mis toetavad väiksemate majade ehitamist ja keelavad või piiravad lammutamist uute majade ehitamiseks; kinnisvaramaks, mis sisaldab pindalapõhist komponenti; kinnistute jagamine väikemajade jaoks; teavituskampaaniad väiksesse elamisse kolimise eeliste kohta; ning toetus peredele, kes kolivad väiksesse elamisse pärast laste kodust lahkumist. Toetuste ja informatsiooni jagamine nendes valdkondades: kasutusotstarbe muutmine (näiteks ärihoone kortermajaks) ning energiatõhususe parandamine läbi ümberehitamise ehk rekonstrueerimise (näiteks soojustamise) või renoveerimise.

3.2 Üldkasutatavad ruumid/ühisalad

Ühiskasutusvõimalused aitavad ressursse paremini ära kasutada ja vähendavad ruumivajadust elamutes. Ühiskasutuseks sobivad näiteks pesumasinad, aiatööriistad, köögid ja ruumid suuremate ürituste korraldamiseks, katuseaed, töökojad ja energiakogukondades ka päikesepaneelid. Taanis ja Rootsis on paljudes kortermajades ja ühiselamukompleksides ühised pesumasinad ja ühiskasutusala või majad, kus on köögid ja ruumid suuremate kogunemiste jaoks, kui

⁷ <https://stat.ee/et/uudised/eesti-eluruumid-vaiksemad-kui-latis-aga-suuremad-kui-leedus>

⁸ <https://www.dr.dk/nyheder/kultur/vi-vil-gerne-leve-paa-faerre-kvadratmeter-trenden-om-bo-smaat-breder-sig>

⁹ <https://prefabfind.com/en/blogs/10-top-tiny-home-manufacturers-prefabfind-5265>

¹⁰ <https://www.sirp.ee/vaiksem-on-suurem/>

¹¹ <https://www.renoveeri.net/meist>

¹² "Grupi eesmärk on koondada kõik Eestis tegutsevad mobiilsete saunade pakkujad ja soovijad." <https://www.facebook.com/groups/haagissaun/>

inimesed saaksid oma kodus korraldada. Et ühiskasutus oleks edukas, peab olema piisavalt töövahendeid, näiteks piisavalt pesumasinaid, ning kasutajasõbralikke broneerimis- ja võtmesüsteeme. Kui see on hästi korraldatud, kaasneb ühiskasutusega mitmeid hüvesid: regulaarne suhtlemine naabritega ühiskasutuseladel võib luua tugevamaid sotsiaalseid sidemeid ja vähendada elamiskulusid.

Ühiskasutusega rajatise toetavad meetmed võivad hõlmata ehitusmäärusi, mis nõuavad ühiste ruumide olemasolu (millel võivad olla ka muud funktsioonid, näiteks varjupaigad hädaolukordades), teavituskampaaniaid (näiteks info heade lahenduste ja praktiliste meetmete kohta), ning ühiskasutatavate alade ja vahendite broneerimissüsteemide arendamine.

3.3 Kogukonnapõhine eluasememudel ehk kooselamu (*co-housing*)

Kooselamu on kavandatud suurema suhtlemise soodustamiseks. Elanikud jagavad ühiseid ruume, nagu pesuruumid, ühismaja või suur ruum ühiste õhtusöökide, ürituste jaoks. Kooselamus on ühisalsid, aga kooselamuga on seotud suurem fookus sotsiaalsele protsessile kui pelgalt ühisruumide võimaldamise korral, mida eelmises alapunktis sai käsitletud. Eestisse on väga vähe planeeritud kooselamu projekte, kuigi see elamismudel aitab tegeleda sotsiaalse eraldatuse ja vananeva ühiskonnaga, ning aitab elada keskkonnasõbralikumalt ja suudab pakkuda taskukohasema eluaseme variante.¹³ Seda on nimetatud ka osaluselamuks või koosloomeelamuks.¹⁴

Kooselamu on populaarne Taanis, kus igal aastal luuakse 15–20 uut kooselamu projekti, mis lisanduvad 2021. aastal olemasolevatele 420 kooselamu projekti, mis hõlmavad 10 000 eluruumi¹⁵. See on aga väike osa Taani 3 miljonist eluruumist. Ökokogukond/ökoasum (ökoküla või ökolinn/ökopolis¹⁶) on kooselamu vorm, mis paneb suuremat rõhku keskkonnasäästlikule eluviisile ja hõlmab sageli toidu tootmist oma tarbeks.

Kooselamu edu tagamiseks on vaja soodsat õiguslikku raamistikku. Kooselamuprojektidel peaks olema juurdepääs hüpoteeklaenuks ja muudele rahastamisvormidele tingimustel, mis on võrreldavad tavapärase elamuehituse puhul pakutavatega. Samuti tuleb tagada maa ja arendusvõimalused ning potentsiaalsetele elanikele tuleks pakkuda teavet ja juhendamist. Kooselamute edendamise poliitika võib hõlmata kooselamulahenduste integreerimist linna uuendamise projektidesse.

Kogukonnapõhise eluasememudeli toetamise poliitika hõlmab nende elamute edendamist soodustavaid ehitusmäärusi, kooselamutele ruumi pakkuvat maa jaotamist, vanade hoonete kooselamuteks ümberkorraldamist võimaldavaid eeskirju, teavet kooselamute võimaluste kohta, et koondada huvitatud kohalikke elanikke, ning huvitatud kodanike varajast kaasamist, et tagada neile võimalus mõjutada, tekitada omandiõigustunnet ja leppida kokku, kuidas nad soovivad koos elada.

3.4 Kütte ja elektri tark ja säästlik tarbimine vastavalt ajale

Viimastel aastatel on vahel elektri- ja gaasihinnad väga kõrgeks läinud. Nendel puhkudel on dünaamilised elektripaketid soodustanud tarbimise targemat juhtimist, kuna dünaamilise paketi puhul on hind seotud nõudlusega. Inimene säästab, kui suunab kõige enam energiat vajavad tegevused odavamale ajale. Nord Poolis, kuhu Eesti kuulub, kehtib põhimõte, et kui taastuvenergiat on piisavalt tarbimise katmiseks, siis on elektri hind turul ka soodne.¹⁷ Paindlik töögraafik aitaks kaasa sellele, et inimesed saavad oma tarbimist vastavalt paremini planeerida, sest tavaliselt on energiatarbimise tippajad töövälisel aegadel hommikuti ja õhtuti.

¹³ <https://www.sirp.ee/kas-kooselamu-on-lahendus-voi-ebarealistlik-unistus/>

¹⁴ <https://www.sirp.ee/euroopa-liidu-miesi-auhind/>

¹⁵ https://bofaellesskab.dk/images/build_projekt/Kortlaegning-og-analyse-af-bofaellesskaber-i-Danmark.pdf

¹⁶ http://www.seit.ee/sass/?ID=1&L_ID=435

¹⁷ <https://www.enefit.ee/et/-/blogi/lugeja-kusib-miks-on-vaatamata-odavale-keskmisele-borsihinnale-mu-elektriarve-suur>

Tundidevaheline hinnaerinevus koos kättesaadavate rakendustega, mis näitavad elektrihindu, ning automaatsete süsteemide olemasolu, mis lülitavad sisse ja välja elektrilised soojuspumbad ja autode laadimisseadmed, on aidanud paljudel tarbijatel, eriti Taanis, suunata elektrienergia tarbimist madala hinnaga perioodidesse. Seda protsessi hõlbustab vastavate seadmete üha suurem kättesaadavus, kuid elustiili kohandamine on siiski vajalik.

Kliimaministeerium on varem kommunikeerinud, kuidas üleüldiselt energiat säästa kodus, reageerides Venemaa alustatud sõjaga seotud energiakriisile.¹⁸

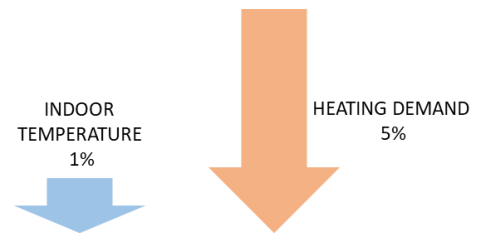
Kütte- ja elektrienergia ajaliselt paindliku kasutamise edendamise meetmed peaksid algama elektrihindadest, mis järgivad taastuvenergia tootmist tunni haaval. Lisaks peaks pakutama tasuta nõuandeid energiatarbimise kohandamise kohta päeva jooksul, näiteks küttejuhtimissüsteemide (näiteks nutika küttejuhtimise kontrolleri¹⁹) abil, mis kasutavad elektrit siis, kui odav taastuvenergia on kättesaadav, ning jagama teavet keskkonnaalaste eeliste kohta.

3.5 Toatemperatuuri vähendamine mõistliku temperatuurini

Siseruumide temperatuuri alandamine 1 °C võrra vähendab küttevajadust umbes 5%.²⁰ (Joonisel on kujutatud väikese noole kohal "sisetemperatuur 1%", paremal suurel noolel on kirjas "küttenõudlus 5%".) Siseruumide temperatuuri saab alandada mitmel viisil, sealhulgas üldise temperatuuri alandamisega, eriti ruumides, mida ei kasutata, ja öösel, samuti tõhusamate termostaatide kasutuselevõttuga. Põhjamaades levivad järk-järgult nutikamad termostaadid, mis suudavad soojust reguleerida vastavalt ajale ja välistele signaalidele. Eestis nende populaarsus tasapisi kasvab, aga aegunud ühetorusüsteemid kortermajades on siiski suur väljakutse. Piisavus ei tähenda ainult temperatuuri alandamist, vaid ka seda, et kõigil oleks piisavalt sooja ja muud energiat inimväärse elu tagamiseks. Energiasääst on selle oluline osa, kuid ei lahenda kõiki energiavaegusega seotud probleeme, see tähendab energiavaesust. Põhja- ja Ida-Euroopa riikides tähendab energiavaesust tavaliselt seda, et talvel seisavad inimesed silmitsi kõrgete arvetega (eriti halva soojustuse korral), mis sunnib mõningaid leibkondi kütet drastiliselt vähendama ja ruumide temperatuuri alandama ebamõistlikule tasemele. Energiavaesust on Eestis suur probleem.²¹

Talvel on siiski ohtlik täiesti kütmata jätmine, sest torud võivad lõhkeda; nii näiteks soovitab Eesti Korterühistute Liit panna rõhku kodu energiatõhusamaks muutmisele, vähendamaks küttekulusid.²²

Siseruumide temperatuuri mõistlikule tasemele alandamise meetmed hõlmavad nõudeid termostaatide kohta, mis suudavad reguleerida temperatuuri vastavalt iga ruumi kasutusele, näiteks igapäevaste kasutusharjumuste alusel, samuti teavet termostaatide eeliste kohta, nagu energia- ja kulude kokkuhoid, ning nutitermostaatide kasutamise juhiseid. Rekonstrueerimisprojektide soodustamine.

4 Transport ja piisavus

Transpordisektor on Eestis teine suurim sektor, mis heidab kasvuhoonegaase.²³ Nii on sellel ka kliimamuutustele suure mõju. Heitkoguste vähendamisel on suur roll,

¹⁸ <https://kliimaministeerium.ee/energeetika-maavarad/korged-energiahinnad>

¹⁹ <https://vormsi.ee/juhiseid-ning-napunaiteid-kodusooja-hoidmiseks-ja-juhtimiseks/>

²⁰ <https://sparenergi.dk/privat/spar-energi-i-hverdagen/spar-paa-varme-og-vand-i-hjemmet>

²¹ <https://www.eea.europa.eu/en/europe-environment-2025/countries/estonia/energy-poverty>

²² <https://www.adaur.ee/eesti-korteriuhistute-liit-manitseb-koiki-eluruume-tuleb-kutta/>

²³

<https://kliimaministeerium.ee/en/clean-transition#transport-and-mobili~:text=Greenhouse%20gas%20emissions%20from%20the%20transport%20sector%20account%20for%2015%25%20of%20Estonia%E2%80%99s%20total%20greenhouse%20gas%20emissions%2C%20making%20it%20the%20second%20most%20emitting%20sector%20after%20the%20energy%20sector.>

muuhulgas transpordi vähendamisel ja jätkusuutlikumate transpordiliikide kasutuselevõtul.

Soodustamiseks vähemsaastavate sõidukite ostmist, loodi 2025. aastal mootorsõidukimaks, niinimetatud automaks, selle igaastasele maksul on näiteks puute inimestele erandid.²⁴ Maksul on kaks osa, aastamaks ja registreerimistasu. Sõiduautode mootorsõidukimaksu määr koosneb baasheite, massiheite ja CO₂ eriheite osast.²⁵ Nii on vähem maksustatud elektrilised, hübriid ja uuemad autod. See on osa riigi tegevuskavast, et eesti autopark oleks enam energiaefektiivsem ja vähese saastega.

4.1 Transpordi nõudluse vähendamine

Suur osa transpordikasutusest on seotud töö käimisega, mida on võimalik vähendada, pakkudes rohkem võimalusi kodust töötamiseks ja lühendades elukohta ja töökoha vahelisi vahemaid. Elukohta ja poodide, koolide, lasteaedade ning muude igapäevaselt külastatavate kohtade vaheliste vahemaade lühendamine aitab samuti transpordivajadust vähendada ning jätab inimestele rohkem aega konstruktiivseteks tegevusteks. Viimastel aastatel on tsentraliseerimine kaasa toonud vahemaade suurenemise, näiteks Taanis, kus mõned vanemad püüavad kaitsta kohalikke koole, muutes need erakoolideks. Samuti püüavad Taanis mõned

ametiühingud kaitsta töötajate võimalust töötada kodust üks või kaks päeva nädalas, kuid kodust töötamine ei ole seadusega sätestatud õigus. Lisaks kehtib Taanis keeld ehitada suuri kaubanduskeskusi väljaspool suuremaid linnu ja kohtades, kus puudub hea ühistransport. Vastupidiselt sellistele piisavusele suunatud ettepanekutele soodustavad Taanis, Norras ja Rootsis töö ja kodu vahel pendeldajatele antavad helled maksusoodustused pikemaid sõite, eriti autoga. Sellised soodustused maksavad Taani riigile umbes 5 miljardit Taani krooni aastas. Balti riikides töö- ja koduvahelisi sõidukulusid peetakse isiklikeks ehk erasõitudeks mõnede eranditega. Erandid on näited nagu liialt aega nõudev või rahaliselt kulukas ühistransport, ühistranspordi puudumine ja töötaja elukoht asub vähemalt 50 kilomeetri kaugusel töökohast. Mõned tööandjad võivad pakkuda sõiduauto kompensatsiooni (kütuse kompensatsiooni) ning riik on määranud maksimumi, kui palju sellest autokompensatsioonist on maksuvaba. Selle maksuvaba summa suurendamine võib ka suurendada, et valitakse autosõit töö kontekstis.

Liikumise vähendamise meetmetest on näiteks maakasutusplaneerimine / planeerimisseadus, mis soodustab lühemaid vahemaid elamute, töökohtade ja muude kohtade vahel, nagu kauplused ja koolid: näiteks suured kinnisvaraarendused peavad käima paralleelselt ühistranspordi arendusega. Töösõidu toetuste järkjärguline kaotamine või vähendamine ning nende sõltumatuks muutmine transpordiliigist, et edendada muid transpordiliike peale autode, sealhulgas rongisõitude soodustamine riiklikul ja ka munistipaalametite koostööl. Madala sissetulekuga töötajate suhtes tekkivate negatiivsete mõjude vältimiseks võib toetused teha sissetulekust sõltuvaks. Kodu töötamise edendamine, sealhulgas töötajate õigus töötada kodust, kui see on võimalik. Teave lühemate tööle sõitude ja jalgrattaga sõitmise eeliste kohta, näiteks rohkem aega muudeks tegevusteks ja vähem stressi.

4.2 Kergliikluse osakaalu suurendamine

Lühemate vahemaade puhul on jalgrattasõit ja jalgsi liikumine head alternatiivid autole. Tänapäevaste tehnoloogiate, nagu elektrijalgrataste, sealhulgas elektrilised kastirataste, abil on võimalik läbida pikemaid vahemaid ja vedada rohkem asju. Paljude jaoks on jalgrattasõit meeldivam liikumisviis, mis pakub rõõmu, suurendab osalt paindlikkust, saab trenni teha ning see aitab säästa kütuse-, parkimis- ja muid

²⁴ <https://www.emta.ee/eraklient/maksud-ja-tasumine/muud-maksud/mootorsoidukimaks/maksuvabastused>

²⁵ <https://www.transpordiamet.ee/soidukid-ja-maanteeliiklus/soidukid/mootorsoidukimaks>

autopidamiskulusid. Mikromobiilsusvahendid, nagu jalgrattad, on ideaalne valik kuni umbes 10 km pikkuste vahemaade puhul kodu ja töökoha vahel.

Jalgrattasõidu ja jalakäimisega kaasnevad suured tervisekasud võrreldes autosõiduga, ning Taanis on need kasud kvantifitseeritud 1 € iga jalgrattaga läbitud kilomeetri kohta.²⁶ Jalgrattasõidu ja jalakäimise suurenemine sõltub suuresti omavalitsuste võimest ja valmisolekust luua ohutu, ühendatud, toimiv ja hästi hooldatud jalgrattateede infrastruktuur ning nõuab paljudes linnades jalgrattasõitu endiselt piiravate struktuursete ja sotsiaalsete takistuste kõrvaldamist. Eriti Balti riikides on vaja tegeleda autojuhtide hoolimatu sõidustiiliga ning alandada kiiruspiiranguid, kuna need probleemid on seotud surmajuhtumite statistika ja jagatud teede tajutava ohutusega. Linnades on rohkem jalgrattureid, mistõttu on linnades kehtestatud kiiruspiirangud eriti kasulikud ohutu jalgrattasõidu tagamiseks. Üldiselt vajab mikromobiilsuse infrastruktuur lisaks omavalitsuste kohalikele panustele ka riiklikku rahastamist. Kopenhaageni piirkonnas on ambitsioonikas jalgrattapoliitika ja hea jalgrattateede infrastruktuur, nagu näiteks omavalitsusi ühendavad pikamaasõiduks mõeldud superjalgrattateed (*cykelsuperstier*).

Rattainfrastruktuur on eri faasides eri linnades. Mõned pigem vabaaja rattarajad on ka linnast välja loodud, aga need ei ühenda ilmtingimata suuri töö-ja elamispiirkondi. Tartu linna rattalaenutussüsteem on jooksnud 7 aastat.²⁷ Suuremates linnades on rattalaenutuse pakkujaid. Kahjuks on palju kasutatakse värvi, et markeerida jalgrattarada sõiduteel, aga värvi ei ole füüsiline barjäär kiiresti sõitva motoriseeritud sõiduki ja ratturi vahel ning on nii ohtlik valik. Värv ei ole piisav teenus.

Tallinnas saab kohalikele 10-15-aastastele lastele jalgratta ja kiivri ostmiseks toetust taotleda.²⁸

Meetmed kergliikluse edendamiseks hõlmavad peamiselt linnaplaneerimist ja investeeringuid turvalistesse jalgrattateedesse ning muusse jalgrattainfrastruktuuri, sealhulgas turvalistesse ja mugavatesse jalgrattaparklatesse. Selleks on oluline riigi toetus omavalitsustele, eriti väiksematele omavalitsustele, kelle eelarved on piiratud. Põhjamaades on liiklusõnnetustega seotud surmajuhtumeid vähem, seega võiksid Balti riigid võtta kasutusele nende meetmed, et võidelda hoolimatu sõidustiili vastu ning tagada, et kiiruspiirangud oleksid madalad ja nende järelvalve on ka kindel. Lisaks võiks levitada teavet jalgrattasõidu eeliste kohta.

4.3 Ühistranspordi soodustamine ja edendamine

Pealinnas on aastaid linnakodanikele, tudengitele ja pensionäride ühistransport tasuta. Hoolimata sellest on Tallinn väga autokeskne.

Tallinna ümber on mõned kohalikud omavalitsused aidanud rongipileteid alandada, et soodustada Tallinnasse tööle käijaid auto asemel rongi kasutada.

Rongidel ja bussidel on palju väiksem keskkonnamõju ja energiatarbimine kui isiklikel autodel, eriti kui need ühisrannpordivomid on elektrifitseeritud. Rootsis on Skåne piirkonnas õnnestunud edendada ühistransporti kohalike rongide ja bussidega.

Ühistranspordi meetmeid hõlmab investeeringuid ühistransporti kõikidel tasanditel, alates kiirrongidest ja kergraudteedest suuremates linnapiirkondades kuni bussideni, mis teenindavad hõredalt asustatud piirkondi, kus on vaja ka tegevustoetusi. Ühistransport peab olema ka võimalikult tiheda graafikuga, stabiilne ja lihtne kasutada, pakkudes arusaadavaid selgitusi marsruutide, ümberistumiste, ohutusmeetmete ja piletisüsteemide kohta. Ühistranspordi investeeringuid tuleks kombineerida teabega, mis aitab reisijatel oma igapäevast autokasutust ümber hinnata, rõhutades selle igapäevaseid eeliseid, sealhulgas aja kokkuhoidu, kulude vähendamist ja stressi vältimist. Teave peaks rõhutama ka ühistranspordi laiemat ühiskondlikku väärtust. Nõudetransporti on vaja investeeringuid, et katta enam alasid, kus toimivat ühistransporti on vähe või puudub.

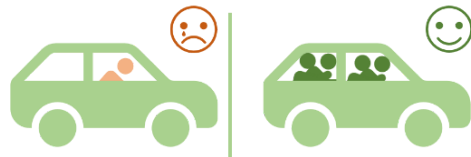
²⁶ <https://www.trm.dk/media/n23fpzta/kommissorium-for-udarbejdelsen-af-en-national-cykelstrategi2.pdf>

²⁷ <https://tartu.ee/et/rattaringlus>

²⁸ <https://www.tallinn.ee/et/teenused/rattatoetus>

4.4 Auto ja sõidu jagamine (*car-sharing & ride-sharing*)

Lihtne juurdepääs jagatud autodele võib vähendada vajadust isikliku auto omanise järele. Jagatud/renditud autot kasutades maksavad inimesed auto kasutamise eest tavaliselt ainult siis, nad seda tegelikult kasutavad. Paljude jaoks on see odavam

auto omanine, kuna see välistab püsivad omandikulud, kuid laenatud auto kasutamisel on kulu kilomeetri kohta kallim. Kui iga sõiduga kaasneb otsene ja nähtav kulutus, muutuvad juhid sõidukulude suhtes väga teadlikuks. Sel viisil on tõenäolisem, et nad kasutavad sõitudeks ühistransporti ja jalgrattaid, kui nende transpordivajadused on nendega hästi rahuldatud.

Suuremates linnades on suurenenud eri firmade mobiilirakendused valikud, kus saab autot rentida või tellida, et platvormitööline sõidutab reisijat nagu taskoga, aga oma autoga. Ent nii Põhjamaades kui ka Balti riikides puuduvad suuremate linnade väljaspool sageli autojagamise võimalused. Mõne äpitakso puhul saab valida elektriauto sõidukategooria²⁹, mis on odavamate valikute seas. Lisaks, elektritakso³⁰ tegutseb Tarus-Pärnus.

Ärulistest renimist- ja sõidujagamisteenusega on ka oht, et vahel need asendavad toimivat ühistransporti ja tihti ei ole pooltäiski inimestest.

Samuti on olemas eraisikute vaheline sõidujagamine, kus autoomanikud võtavad väikese tasu eest kaasa sõitjaid, mida korraldatakse rakenduse kaudu, näiteks Taanis Nabogo.³¹ Kui seda kooskõlastatakse ühistranspordiga, võib see samuti vähendada autosõitu ja tagada liikuvuse piirkondades, kus ühistransport on ebapiisav.

Eestis on Facebooki grupe, kus saab korraldada sõidujagamist, näiteks "Tallinn-Tartu-Tallinn" (ligi 17 800 jälgijat) ja "Tasuta Tallinn-Tartu-Tallinn" (ligi 7500). Neis määrab autoomanik marsruudi, kuid teised saavad väljendada huvi konkreetse reisi jagamise vastu ehk ühissõiduks. Samuti on olemas rahvusvahelised rühmad, nagu näiteks Facebookis „Tallinn-Riia-Vilniuse sõidujagamine”. Rootsis on veebileht ja rakendus ühise töölesõidu korraldamiseks, nimelt Skjutsgruppen – samåkning för alla!³² See on mittetulunduslik sõidujagamispõrku ja seal jagatakse reisikulusid või pakutakse küüti täiesti tasuta. Ei ole limiteeritud vaid autosõitudele. Viimane on hea näide, kuidas vähendada USA-põhiste platvormide sõltuvust nagu Facebook inimeselt inimesele teenuse pakkumisel.

Lätis hüvitavad mõned ettevõtted ja omavalitsused oma töötajate autosõidu kulusid vaid juhul, kui sama autoga sõidab koos rohkem inimesi, näiteks vähemalt kaks töötajat. See soodustab ressursside jagamist ja vähendab asutuste kulusid.

Uuringud näitavad, et jagatud autode tõhusus sõltub sellest, kui hästi need teenused on integreeritud kohalikesse liiklussüsteemidesse, sealhulgas elamurajoonidesse ja transpordisõlmedesse, kuid selle puudumine on praegu takistuseks.

Auto- ja sõidujagamise edendamise meetmed hõlmavad soodsaid tingimusi autojagamisklubidele (inimeselt inimesele teenused), nagu tasuta parkimine koos laadimisvõimalustega, toetus autojagamisklubide loomiseks ning teave autojagamise kohta nii laiemale üldsusele (kuna kõik jagamise valikud ei ole veel väga tuntud) kui ka potentsiaalsetele korraldajatele, et aidata neil autojagamisklubisid luua.

5 Tarbekaupade piisavus

Inimeste toodete tarbimine ammendab järk-järgult loodusvarasid ja tekitab kasvuhoonegaase, ületades oluliselt jätkusuutlike piire. Tarbitakse ja visatakse ära suuri koguseid; paljudel plasttoodetel on väga lühike eluiga ja mis lõpuks muutuvadki jäätmeteks. Selle ületarbimise vähendamiseks on palju võimalusi.

²⁹ <https://bolt.eu/et-ee/driver/guide/categories/>

³⁰ <https://elektritakso.ee/>

³¹ <https://nabogo.com/da/cases/nt/>

³² <https://skjutsgruppen.se/>

Eestist on näide, kuidas piirati kolmandate riikidest väikeasjade sisse toomist. Eestisse tuli liiga palju tooteid, mis läksid kiiresti katki, millesse oli kavandatud vananemine sisse kirjutatud. Alates 2026. a juulikuust kehtestati Euroopa Liidus ja Eestis uus tollimaks, mis kaotas ära seni kehtinud tollimaksuvabastuse alla 150-eurostele pakkidele ning see maks on suunatud eelkõige selliste odavmüügiplatvormide nagu Temu, Shein ja AliExpress tohutu väikesaadetiste müügi kasvu ohjeldamisele. Meede on osalt prügi vähendamiseks ja ka ohutuse pärast. Tohtul ka vähenes nende saadesti ostmine, kui see jõustus.

5.1 Paremate parandamisvalikutega tarbimise vähendamine

Kaubad kestvad kaua vaid siis, kui neid on võimalik parandada.

Toodete parandatavust ohustab tänapäeva odavamad tooted koos kõrgemate parandustöö kuludega, sealjuures kõrge inime tööjõu kulu. Kui odava toote parandamine on liiga kallis, siis inimesel ei ole ebaotstarbekas lasta parandada ja ta ostab hoopis uue toode. Üks näide selliste takistuste ületamisest leiab Taanist, kus kodumasinade remondile kehtib maksusoodustus. Parandatavust ohustab ka keerukamad tooted, mida on raskem parandada ja mis vajavad spetsiaalseid varuosi.

Euroopa Liidu uue Õigus toodete parandamisele tõhus rakendamine muudab parandamise lihtsamaks; kehtestades nõuded, et tooted peavad olema paremini parandatavad ja et toodetele tuleb märkida, kui hästi seda on võimalik parandada; kuid praegu hõlmab see nõue vaid väheseid tooteid.

Kogukondlikud parandustöökojad on üha populaarsemad, neid kutsutakse ka paranduskohvikuteks. Need hõlmavad paljusid tooteliike, sealhulgas väikeelektroonikat ja riide parandamist. Sellised töökojad Eestis pakuvad võimalust õppida tundma oma naabreid ja saada uusi oskusi, näiteks kuidas riideid ümber teha, neid õigesti pesta ja kuivatada ning hooldada nii, et nende eluiga pikeneks. Tartu edukas näide on mittetulundusühing Paranduskelder, mida ka linn toetab, ning inimesed saavad asju parandada meistri käe all ja ja vabatahtliku summa annetada töökojale. Pilguheit Eesti teisele eduloole, pealinna munitsipaalasutusele: Tallinna ringmajanduskeskused ühendavad jäätmekäitluse, taaskasutuse ja parandamise. Keskuste remonditöökodades töötavad palgalised professionaalsed meistrid, kes õpetavad elanikele, kuidas oma asju ise parandada, ilma et elanikule tekiks muid kulusid peale materjalikulu. See on püsivam lahendus kui Euroopas tavapärasem kogukondlike paranduskodade vorm, kus nende eksisteerimine sageli toetub vabatahtlikele parandajatele. Paranduskohvikutel on muidu mure, et kas ikka on piisavalt vabatahtlikke, et uksi stabiilselt lahti hoida.³³ Viljandi Parandusfestival on praeguseks toimunud viis korda, tähistab paranduskultuuri kui üks Eestis pärandkultuuri, meistrid viivad läbi töötubasid seinast sein, ja parandavad ise või aitavad. Tartu Ülikool ja Viljandi linn on põhitöetajad sellel festivali traditsioonil. Üleüldse on viimastel aastatel suurenenud parandamise töötubade ja ürituste hulk, on nii tasuta ja tasulisi. Neid korraldavad käsitöölised, kunstnikud ja nii edasi.

Paranduskelder on rõhutanud, et parandamiskeskuseid võiks olla üle Eesti ja peaksid olema rahaliselt ja asukoha mõttes kättesaadavad ning parandamiskultuur vajab ka reklaami³⁴. Infot võiks enam olla nii kogukondlike kui ka laiemalt paranduskodade kohta. Pragu pole üle-eestilist kõige uuemate andmetega veebikaarti parandusvõimaluste koodamiseks, aga Euroopa Ülemkogu Euroopa Liidu Nõukogu on välja kuulutanud, et 2027. aastal peaks käivituma veebipõhine Euroopa parandusplatvorm³⁵.

Noortealgatus Samm Korraga soovib teadlikku moetarbimist edendada Eesti noorte tarbijate seas ja julgustada leidma tasakaalu trenditeadlikkuse ja keskkonnasõbralikkuse vahel, kommunikeerides, et jätkusuutlikkus ei tähenda ilmingimata stiilisusest loobumist, vaid uute, vastutustundlike valikute tegemist³⁶. See aitab kiirmoe ületarbimist vähendada ja vältida ning on hea näide noortelt noortele kommunikatsioonist. Nad propageerivad

³³ Vt 61. slaidi dokumentis <https://cfsd.org.uk/wp-content/uploads/2026/06/4th-Global-Repair-Cafe-Survey-Results.pdf>

³⁴ <https://www.err.ee/1609032098/diana-lohmus-parandamine-on-vajalik-kuid-kallis>

³⁵ <https://www.consilium.europa.eu/et/policies/right-to-repair-products/>

³⁶ <https://www.sammkorraga.com/portfoolio>

mitte ainult parandamist ja teisi ringi riideid ja riide ümber disainimist, et oleks vanem riie saaks uue kuue ja inimene kannaks kauem seda.

Aidata ka võiks idufirmadel ja muudel sellistel varuosade 3D-printimist, et anda hoogu ka eriliste varuosade kättesaadavust, mis võivad liiga kallis olla või muidu üldse ei saa turult kätte.

Parandamist ja remonti toetavad meetmed hõlmavad parandatavuse märgistamist, tarbijatele parandamisvõimaluste kohta teabe jagamist, kergesti kättesaadavaid remondijuhendeid ja muud teavet toodete parandamise kohta ning vabatahtlikele remonditöölistele mõeldud tasuta / või professionaalidele headel tingimustel tööruume, sealhulgas parandada järeleteeninduse (hoolduse ja paranduse) kättesaadavust eri piirkondades. Lisaks saab parandamis- ja remonditöid toetada nende tööde käibemaksu kaotamise või madala käibemaksumääraga. Võiks tömbekeskustest eemal võiks käima lükata mobiilseid teenindusbussid, milles on remondipunkt. Enam hooldamis- ja parandamisoskusi tuleb lisada ka riiklikku kooliõppekavasse.

5.2 Tarbimise vähendamine toote eluea pikendamisega

Mida pikem on toodete kasutusiga, seda väiksem on keskkonnamõju (eeldusel, et toode on energiatõhus). Üks viis toodete kasutusaja pikendamiseks on nõuda pikemaid garantiiaegu. Norras on paljude toodete garantii 5 aastat, mis ületab tunduvalt ELi miinimumnõuet, milleks on kaks aastat. Samuti võivad partnerlused, milles osalevad tarbijakaitseasutused ja keskkonnateadlikud tootjad, edendada pika kasutusajaga tooteid. Lisaks võivad kavandatud vananemise keeld ning arvutiprogrammide ja mobiiltelefonide uuendamise nõuded pikendada toodete tegelikku kasutusiga. Kavandatud vananemine ei ole Euroopa Liidus lubatud.

Toodete pikema kasutusaja edendamise meetmed hõlmavad pikemaid garantiiaegu, rangemaid meetmeid kavandatud vananemise vastu, sealhulgas elektroonikaseadmete (arvutid ja nii edasi) puhul, mille kasutusiga on piiratud tarkvarauuenduste tõttu, mistõttu tarbijad peavad varem ostma asendustooteid, müümata toodete hävitamise keelustamist (EL on keelustanud müümata riide ja jalatsite hävitamise alates 2026. aasta juulist) ning tarbijate teavitamist toodete kasutusajast.

5.3 Ühekordsete toodete vähendamine

Ühekordselt kasutatavate toodete hulk on kasvanud koos kiirtoidu tarbimise suurenemisega, aga ka muudel eesmärkidel. ELi määrused on piiranud ühekordselt kasutatavaid plasttooteid, mille asemel kasutatakse peamiselt looduslikest materjalidest, näiteks puidust valmistatud ühekordselt kasutatavaid tooteid. Eestis tohib avalikel üritustel toidu ja joogi serveerimiseks kasutada ainult korduvkasutatavaid toidunõusid, tassid ja söögiriistu. Eestis tegutseb paar organisatsiooni, kes pakuvad nende korduvkasutatavate nõude tagatistraha- ja tagastussüsteeme ning rahuldavad ürituste ja restoranide vajadusi. Nii on ringluses, vastupidavam plastmassist nõud, mis taluvad mitmekordset pesemist ja kasutamist.

Ühekordsete mähkmete ja hügieenitarvete vähendamist peaks ka soodustama. Näiteks alustada väikelapse potil käimise õpetamisega nõks varem. Kogukondlikud õmblustöökojad võiks õpetada, kuidas õmmelda endale ise meigipadjakesi ja hügieenisidemeid. Bideed võiks popularisierida.

Ühekordselt kasutatavate toodete vähendamise meetmed hõlmavad ühekordselt kasutatavate toodete maksustamist, tagatistraha süsteeme koos ühekordselt kasutatavaid tooteid asendavate alternatiividega ning kampaaniaid ja teavitust korduvkasutatavate toodete kohta. Tagatistraha süsteemid võivad samuti vähendada ühekordset kasutamist, näiteks kaasaostu söögikohtades ehk *take-away*-kohtades kasutatavate söögiriistade, tasside ja nõude puhul.

5.4 Pakendite vähendamine

Suur osa meie kasutatavast plastikust ja tekitatud jäätmetest moodustavad pakendid. ELil on strateegia pakendijäätmete vähendamiseks ning pakendite taaskasutamise ja ringlussevõtu suurendamiseks. See hõlmab eesmärgi pudelite ja plastist transpordipakendite ringlussevõtu ja taaskasutamise osas, samuti nõudeid, et toidu kaasaostmise kohtades pakutakse toitu ilma pakendita, kui kliendid toovad kaasa oma nõud. Pudelite tagatisrahasüsteemid on väga tõhusad. Tagatisraha võiks laiendada ka teistele toodetele ja pakenditele. Samuti võivad plast- ja muude pakendite maksud (nagu Taanis) vähendada jäätmete hulka.

Eestis turule lastud kauba pakend maksustatakse Eestis aktsiisiga³⁷. Pakendeid peaks hoiduma võimalikult palju ringluses. Eestis on toimiv pudelite taarasüsteem, millele on ka ajaga asju juurde tulnud süsteemi, näiteks veinipudelid, osad joodavad piimatoodete pudelid. Taaraautomaadil võib olla ka annetuspupp.

Pakendite vähendamise meetmed hõlmavad pakendimakse, näiteks ostukottide puhul, ning tagatisrahasüsteeme, mida saab laiendada kõigile toidupudelitele ja -purkidele.

5.5 Olemasolevaid tooteid paremini kasutamine, näiteks riide kandmine

Korralikud asjad ei peaks jõudma prügisse. Paljusid tooteid, näiteks riideid, ei kasutata eriti palju. Üks ettepanek on soodustada piiratud ostmist, näiteks vaid 5 riideeset aastas (sokke ja aluspesu arvestamata), mida propageerib Rootsi looduskaitseühing Naturskyddsforeningen. Teine võimalus on kasutatud riietepoed ja kirbuturud. Need on Põhjamaades ja Balti riikides üsna populaarsed.

Rõivaste teema mahub siin mitmesse tarbekaupade teema alla. Eestis ka on räägitud, kuidas inimeste võõrandumine konkreetsetest riideesemetest paneb asju kergemini ära viskamine lisaks odavusele. Kui inimesel on isiklik side riideesemega, et see on isiklikult armastatud ese, siis see hool aitab ka vältida ära viskamist ja panustama parandamisse³⁸. Võrdluseks, kui rahvarõivale esimene auk ilmub, siis vaevalt kohe ära visatakse.

Toodete parema kasutamise poliitika hõlmab kasutatud riide poodide ja turgude toetamist, näiteks vahetusturge, kus kasutajad vahetavad omavahel tooteid, nagu riideid, ning käibemaksu vabastust kasutatud toodetele. Ka väga odavate toodete, näiteks interneti kaudu müüdavate toodete ohutuse parem kontroll võib suunata tarbijaid valima kvaliteetseid kasutatud tooteid.

5.6 Tooted ja jagamiskultuur / Asjade jagamine

Paljusid tooteid kasutatakse vaid lühikest aega, alates lasterõivastest ja spordivarustusest kuni mitmesuguste tööriistadeni.

Toote asendamine teenusena on hea näide kliimapõhimõtte rakendamist. Harva vajamineva asja saab ostmata jätta, kui selle asja laenamine on kättesaadav. Asjad võtavad ka vähem kodus ruumi, kui osasid asju laenad. Paljudes riikides pakuvad eraettevõtted tööriistade ja varustuse laenutamist. Niikui on hea raamatuid laenutada. Paaril suuremal avaliku raamatukogu võrgustikul on ka olemas asjade raamatukogu (*Library of Things*). Tallinnas on olemas näiteks Pillilaegas ja Tööriistalaegas ning Tartus Seemneraamatukogu ja Taimevahetuskapp. Norras pakub vabaühendus BUA (Barn-unge-aktivitet, „Lapsed-noored-tegevused”) lastele tasuta laenuks spordi- ja vabaajavarustust ning neil on ligikaudu 290

tegevuskohta enam kui 200 omavalitsuses. Norras ja Eestis on avalikud raamatukogud, mis laenutab ka

³⁷ <https://www.emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/aktsiisid/pakend#pakendiaktsiis>

³⁸ <https://eeter.err.ee/1608712297/tuuli-tubin-mcginley-riiete-parandamisest-seda-ei-taheta-enam-teha>

spordivarustust, käsitööriistu ja muusikariistu. Samuti Norras pakuvad sellised teenusepakkujad nagu Parkdressen välisriietuse laenutust ning muud algatused jagavad beebirõivaid ja -varustust, nagu beebikärud.

Pealinnas ja mujali on toimunud erinevaid taaskasutusfestivali ning kasutatud asjade müümiseks laatu ja muid üritusi.

Taaskasutamisest ja tarbija jõustamine ja teadlikkuse tõstmisest: üks kohalike omavalitsuse, Saku valla kalkulaator annab ülevaate, mida inimene (kogus kokku, kui mitu kg õigesti elektitoodete käitlusse viis vastava toote puhul ja) kui palju säästaks CO₂, kui saaks seda õigesti taaskasutada³⁹.

Mõnedel linnadel-valdadel on jäätmejaamade korduskasutusosalad: korduskasutusruumid, -hallid ja ringtoad. Iga asutus kasutab eri väljendit sarnase ala tähistamiseks. Saku valla ja Zero Waste Estonia koostöös loodud ringtuba Sakus on populaarne, kuid nad toetavad ajamahukal sorteerimisel nt vabatahtlikke panusele⁴⁰ ja näiteks töötube kutsutakse ka vabatahtlikuna läbi viima⁴¹. Tallinna ringmajades ehk ringmajanduse põhimõtetega jäätmejaamased on taaskasutusruumid, kus saab tasuta terveid asju jätta ja võtta.

Jõukamad omavalitsused ja/või riik võiks aidata kaasa, et head taaskasutuse projektid saaks järjepidevalt tegutseda ja looksid ka kohalikke töökohti, mitte ei toetuks vaid vabatahtlikele toetuma, mis ei ole tulevikukindel.

Tartu ühes korduskasutushallis annetada ja kas tasuta võtta seisma jäänud värve al 2026. a kevadest⁴².

Jagamispoliitika hõlmab avalikke asjade raamatukogusid, toodete käibemaksuvaba laenutamist ning tarbijatele jagamismõimaluste kohta teabe andmist, näiteks avalike, kommerts- ja inimeselt inimesele jagamiskohtade andmebaaside kaudu.

6 Toidu piisavus

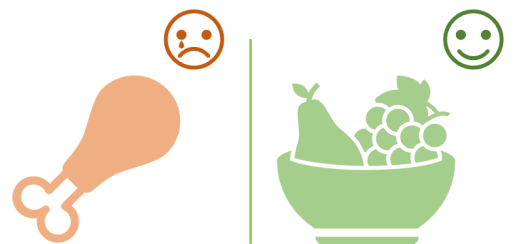
Toitumisharjumustel on suur roll nii keskkonna kui ka spetsiifilisemalt kliima küsimuses. Toidul on suur keskkonnamõju, eriti lihal ja juustul. Seda mõju on võimalik vähendada, tarbides loomsete toodete asemel rohkem taimset toitu ning vähendades toidujäätmeid. Ka mahetoidul on väiksem keskkonnamõju kui samadel tavatoodetel, kuid maheliha keskkonnamõju on siiski palju suurem kui enamikel köögiviljadel. Lennukiga transporditav toit, sealhulgas puuviljad ja köögiviljad, avaldab samuti suurt mõju kliimale.

6.1 Loomsete toitade tarbimise vähendamine

Loomsete toodete tarbimise vähendamine on Põhjamaades ja teistes Läänemere riikides äärmiselt oluline, kuna uuringud⁴³ näitavad, et toitumine on üks peamisi valdkondi, kus harjumuste muutmine võib oluliselt vähendada keskkonnakoormust. Heaks alguspunktiks võivad olla ametiasutused ja nende hallatavad asutuste sööklad, sealhulgas koolisööklad. Avaliku sektori asutustel

on seal täielik kontroll ning on võimalik suurele kasutajaskonnale tutvustada taimetoidu- ja veganlike rooge.

Paljud lasteaiad ja koolid Eestis on liitunud Taimne teispäeva programmiga, mille eesmärk on populariseerida ja suurendada tervisliku ja maitstva taimse toidu osakaalu menüüs, alustades kord nädalas taimse koolilõuna pakumisega.⁴⁴ Taanis on Aarhusi omavalitsus kehtestanud oma sööklate lihale sisemise

³⁹ <https://digikoristus.rae.ee/E-waste%20calculator/calc.php>

⁴⁰ <https://elvl.ee/uudised/saku-ringlustuba-sai-aastaseks-ligi-1900-riideeset-leidnud-uae-omaniku>

⁴¹ <https://sakuvald.ee/ehitus-keskkond-ja-transport/jaatmemajandus/ringmajandus/ringlustuba/>

⁴² <https://www.tartu.ee/et/uudised/tartu-linn-alustab-kasutamata-jaanud-varvide-kogumist-korduskasutuseks>

⁴³ https://fulfill-sufficiency.eu/wp-content/uploads/2024/08/Deliverable_6.2-v2.pdf

⁴⁴ <https://taimneteispäev.ee/koolid-ja-lastaiad>

süsinikumaksu ehk rahvasuus kliimamaksu⁴⁵. Maks on selleks, et sööklajuhtidel oleks stiimul osta olemasoleva eelarve piires rohkem köögivilju ja vähem liha. Norra, Rootsi, Taani, Eesti ja Läti tervishoiuasutused avaldavad riiklikke juhiseid tervisliku toitumise kohta, soovitades süüa rohkem köögivilju ja vähem liha kui praegune keskmine elanik sööb. Lätis jagavad mõned supermarketid lastele tasuta puuvilju; Eestis on seda olnud tehtud vaid ajutise kampaania käigus, näiteks Prismas. .

Taimset toitu soodustavad meetmed hõlmavad liha ja muude suure heitkogusega toiduainete maksustamist, köögiviljade käibemaksuvabastust, liha vähendamist avalikes sööklates (näiteks lihavabade päevade kaudu), alati olemasolevat taimset alternatiivi ja sisemist maksustamist. Lisaks peaksid meetmed hõlmama teavet lihatoitu tarbimise vähendamise või sellest loobumise eeliste kohta, sealhulgas tervisele avaldatavat kasu ja loomade heaolu parandamist. Oluline on ka, et taimsed toidud oleksid maitavad. Toit on tundlik teema ning teave mõjub kõige paremini, kui seda esitatakse positiivsete, praktiliste ja igapäevaste valikute, mitte ohverdustena.

6.2 Toidujäätmete vähendamine

Toidujäätmeid on võimalik vähendada toidu kasutamise parema planeerimise abil, aga ka kogudes söögikõlblikku toitu, mis oleks muidu ära visatud, ning suunates selle ülejäägi jaemüüjatelt, restoranidelt ja muult sellistelt madalama sissetulekuga kogukondadele või laiemaltki.

Mõned olemasolevad algatused on veebisaidid, mis aitavad tarbijatel toidujäätmeid vähendada, ning toidupangad, kus vabatahtlikud koguvad toitu abivajajatele. Eestis jagab algatus „Tarbige toitu targalt“ teavet toidujäätmete kohta ja annab näpunäiteid nende vältimiseks, suunates seda teavet kodudele, kauplustele, restoranidele ja õpetajatele. Eestis korraldatakse ka koolidele suunatud kampaaniaid. Eesti Toidupank jagab vabatahtlike abiga toitu majandusraskustes olevatele inimestele. Sarnased toidupankade algatused on olemas ka teistes riikides.

Kogukondlikud toiduringluskapid aitavad järelejäänud toidul jõuda kiiresti ringlusse. Eestis on ka mõnel supermarketil oma parklas või muus kohas spetsiaalsed kapid ja külmikud, kuhu pannakse pärast poe sulgemist müümata jäänud, peagi aeguvad toiduained. Sealt saavad inimesed toitu tasuta kaasa võtta. See on omavalitsuste, ettevõtete ja vabatahtlike koostöö. Foodsharing⁴⁶ tegutseb alates 2019. aastast Tartus, nüüdseks ka paaris teises linnas, ning keskendub vastutustundlikule tarbimisele ja säästva toidusüsteemi kujundamisele, sealhulgas toidu raiskamise likvideerimisele. Foodsharing teeb koostööd ka Toidupanga ja mõne kaupluseketiga,⁴⁷ aga põhirõhk on toidu päästmisel, mitte abil. Vahel toetab mõni kohalik omavalitsus külmikuga. Sarnaselt on mittetulundusühing Roheline Vald aktiivne kogukondadele külmikute ja toidukappide rajamisel, teevad koostööd kohalike omavalitsuste ja poodidega. Viimased annetavad siis üleliigse, aga veel söödava toidu. Osad nende külmikud töötavad päikeseenergiaga.

Kõigis riikides müüakse toitu viimasel päeval enne kõlblikkusaja lõppu sageli madalama hinnaga. Mõned restoranid ja pagariärid pakuvad sarnast skeemi, kus Põhjamaades õhtul saab osta odava „Too Good to Go“ kotitäie toiduga. Toidujagamisplatvorme on veebis kahte tüüpi: ettevõttelt tarbijale (B2C-müük) ja inimeselt inimesele. Taani Too Good to Go rakenduse asemel kasutavad eestlased Soome ResQ Club rakendust, kuid sellega peaks koostööd tegema rohkem toidukaubandusettevõtteid ja teenusepakujaid ning seda tuleks laiemalt tutvustada. Too Good to Go edu üks valemide on see, et ettevõtted panevad kokku üllatuskotid, kus on sama ettevõtte erinevad tooted koos ja klient ostab terve pakki; ei pea jooksma ühe soodushinnaga saiakese järele. ResQ Club Eestis aga ei ole veel nii populaarne ning kohalikud ettevõtted ei loo üllatuskotte. Inimeselt inimesele grupid või lehed on tihti Facebookis, vahel ka tasuta asjade jagamise lehekülgedel. Eestis on linnades tavaline ka õunakastid, kuhu inimesed koguvad oma üleliigse aiasaadused ja jätavad need kasti mööda käivate naabritele tasuta ära võtmiseks. Jagatakse ka sõbralt sõbrale, sugulaselt sugulasele oma aiasaadusi omavahel niisama.

⁴⁵ <https://www.dr.dk/nyheder/viden/klima/aarhus-satte-en-klimaafgift-paa-oksekoed-saa-faldt-forbruget-med-over-30-procent>

⁴⁶ <https://www.foodsharing.ee/>

⁴⁷ <https://www.foodsharing.ee/meistlahemalt.html#foodsharing-intro>

Toidujäätmete vähendamise meetmed hõlmavad nõudeid, et kauplused ja restoranid pakuksid sulgemisel tasuta müümata jäänud toitu (toitu, mida järgmisel päeval enam müüa ei saa), kohalike omavalitsuste ja kodanikuühiskonna koostööd toidupankade loomiseks ning teavet toidujäätmete vähendamise kohta tarbijatele, kauplustele ja restoranidele.

7 Puhkus ja piisavus

Lendamine ja kruisilaevad kasutavad palju fossiilkütuseid. Eestlased ei lenda ainult pikamaareisidel, vaid ka naaberriikidesse. Jätkusuutlikud puhkusealternatiivid hõlmavad keskkonnasäästlikumaid, lühemaid reise ja vähem ressursse nõudvaid puhkamisvõimalusi.

7.1 Lendamise vähendamine: lennureisi asendamine rongisõiduga

Paljude puhkuste puhul on võimalik asendada lennureis rongide või bussidega. Enamik peamisi raudteeline Euroopas töötavad elektriga ja nende mõju kliimale on väike; aga Eestis on see pigem nii vaid Tallinna ümber. Võrreldes lennukitega on ka bussidel märkimisväärselt väiksem mõju keskkonnale ja kliimale. Lennuki asemel maismaatranspordi valimine tähendab sageli lähedasemat sihtkohta, kuid puhkuse kvaliteet võib jääda samaks. Suurema vahemaa puhul on üks võimalus öörongid, mis võivad asendada lennureisi ja ööbimist hotellis vahemaade puhul kuni umbes 1500 km. Baltikumis saab liigelda ööbussidega. Eestis on vahemaad liiga väikesed, et öörongi käimas hoida, aga mitmel pool

mujal Euroopas saab eestlane osa reisist läbida öörongiga ka. Baltikumi kontekstis on siin tulevikus olulisel kohal Rail Baltic, mis tagab ka laiema elektrilise kiirrongide võrgustiku. Aga rahvusvaheline rongiühendus on ka praegu olemas, näiteks teiste seas LTG Link kaudu eksisteerib ühtne piletisüsteem, millega on võimalik reisida Tallinnast Varssavini ja edasi, hetkel küll Eesti läheduses mitte öörongiga. Öörong saaks kompenseerida aeglasemal trassil reisile kuluvat aega, pakkudes rongis ööbimise omapära, mugavust ja elamust hotellis ööbimise alternatiivina.

Meetmed lennupuhkuste asendamiseks muude puhkusevormidega hõlmavad lennunduse maksustamist ja atraktiivsete alternatiivide kättesaadavaks tegemist nii pikamaarongide, sealhulgas öörongide, kui ka tšarterreiside sarnaste kohalike pakettreiside pakkumiste näol. Pikkade vahemaade rongiliikluse, sealhulgas öörongide käivitamine nõuab valitsuse toetust vähemalt esimestel aastatel ja rasketel perioodidel. Avaliku sektori organisatsioonid saavad rakendada personalijuhtimis meetmeid, mis soodustaksid maad mööda puhkamist. Näiteks, peaks lubama, et töötaja saaks rongis töötada või et saaks enam puhkusepäevi, võimaldamaks valida aeglasema aga keskkonnasõbralikuma sõiduviisi.

7.2 Puhkus lähemal

Kaugreise võib asendada puhkusega kodumaal või naaberriikides, pakkudes võimalust avastada uusi paiku, saada värskeid mõtteid ja lõõgastuda. Kuigi paljud jõukamas inimesed on harjunud talvepuhkusel välismaale sõitma, et põgeneda külma eest sooja; võiks kultuuriline muutus julgustada näiteks hooajad omaks võtma ja talve hubasust nautima.

2026. aastal on registreeritud ka lennureiside rekordarv.⁴⁸

Lühemate reisidega puhkusi toetavad meetmed hõlmavad kohalike puhkuste (*staycation*) toetamist, siseturismi ja naaberriikidesse minekut; ning nende propageerimist kampaaniate kaudu, kohaliku ja

⁴⁸ <https://www.newsweek.com/global-air-travel-had-busiest-day-on-record-12245968>

keskkonnasõbraliku turismi toetamist, rõhutades nii nende vaatamisväärsusi kui ka keskkonnaalaseid eeliseid.

7.3 Ressursimahukate puhkuse vormide asendamine ressursisäästlikumatega

Eesti ja põhjanaabrite vahel ei saa kahjuks asendada kruiisilaeva sõitu rongireisiga. Külla aga saab Eesti turisina Rootsist Taani rongi või bussiga. Aastaid on räägitud raudteetunnelist Tallinna–Helsingi vahel, mis oleks tulevase Rail Balticu pikendus, aga see megaprojekt on hetkel väga ebatõenäoline. Eelkõige vähendaks üleminek kruiisilaevadelt purjelaevadele või ka niinimetatud veebussidele keskkonnamõju märkimisväärselt, aga näiteks Soome-Eesti vahel veebussi teenust pakkuv Linda Line Shipping läks pankroti enne Covidit. Kuigi siin võib näida teatud paralleel öörongiga, siis kruiisilaeva kajutis ööbimine on siiski energiamahukam ja saastavam kui ööbimine rongis. Kui kruiisilaevareis on olemasolevatest variantidest parim valik põhjanaabritele külla minemiseks, siis on kliimasõbralikum seda teha jalgsireisijana ning jätta auto maha. Kruiisilaevareisid võiks võimalusel asendada praamisõitudega Eesti saartele, mis on niigi populaarsed eestlaste seas suviti.

Suurt energiatarbimist põhjustavate puhkuste alternatiive toetavad meetmed hõlmavad kruiisilaevade, lennukite ja muude sõidukite ning nende kasutatava kütuse maksustamist sarnaselt autokütusega, nõudeid mootorite seiskamiseks ja maismaalt toodava elektrienergia kasutamiseks sadamates, teavet alternatiivide, näiteks jalgrattamatkade kohta.

